

Dějiny Židů - Judaismus 2
(KBS/DZJ2)
Kateřina Šašková, LS 2015

LITURGIE, KALENDÁŘ A SVÁTKY

LITURGIE

- * **liturgie** - soubor obřadů k veřejné bohoslužbě
- * **počátky** - v časech **chrámu** – **levité** - přednes či zpěv **žalmů** jako součásti bohoslužby, koheni – **kněžstvo**, odříkání **Desatera**, **Šema** atd.
 - ⇒ i několik **zákl. lit. formulí** - např. slovo **amen**
- * **po 586 př. n. l.** - počátky synagogy a vytvoření základní liturgie
- * **Ezdráš** - podle trad. zavedl **předčítání z Tóry**
- * **stanovení pořadí modliteb** později přisouzeno „**mužům velkého shromáždění**“
- * časem se vytvořily **ustálené složky každodenní bohoslužby**
- * **po 70 n. l.** - **pravidelné bohoslužby** normou (nutná přítomnost 10 dospělých mužů), **synagoga** výhradním místem bohoslužeb se stanoveným pořádkem

LITURGIE

- * **základ** - trojí **liturgie všedního dne** - **šacharit** (ranní modlitba; Abrahám), **mincha** (odpolední modlitba; Izák), **ma'ariv** (arvit, večerní modlitba; Jákob)
- * postupné ustálení **modliteb pro každou příležitost**
- * bohoslužby vede školený **kantor**
- * **pořadí modliteb** pro všední dny, šabat, poutní svátky a jiné dny - **modlitební knížky**
 - ⇒ **machzor** - pro vysoké svátky, dodatková forma - pro poutní svátky
 - ⇒ **sidur** - různé modlitby a požehnání pro zvláštní příležitosti: modlitba po jídle, Šema, kiduš (požehnání nad vínem), modlitby před spaním a po probuzení, požehnání před jídlem, pitím a splněním micvy atd.
- * u **Aškenázů, Sefardů a orientálních Židů** vlastní liturgické tradice a rituály, i v jejich rámci variace

LITURGIE

synagoga

- * vznik (či zárodek) v ***babylónském exilu*** a po jeho skončení se dostala do **Palestiny**
- * ještě ***před r. 70 n. l.*** velmi ***rozšířené***
- * nejstarší objeveny v **Egyptě** a **Řecku**
- * **Alexandrie** - podle zpráv obrovská budova

- * ***po r. 70 n. l.*** - nahradila zničený chrám a stala se centrem židovských obecních a náboženských záležitostí

- * ***středověk*** - středisko obecního života a studovna - místo bohoslužby, předčítání a výklad Tóry, kázání, svatební obřad, útěcha truchlícím, vedle zpravidla ***mikve***, dohled na vzdělávání dětí
 - ⇒ zvyk jmenovat placeného kantora a rabína

LITURGIE

synagoga

* **svatostánek** (*aron ha-kodeš*) - ve/u zdi směrem k Jeruzalému (*mizrach*) a proti vchodu

⇒ **mizrach** - hebr. východ - směr k Jeruzalému - směr při modlitbě i označení celé stěny

⇒ v něm uloženy **posvátné svitky** (Tóra, pět svátečních svitků) a **příslušenství**

⇒ zakryt zdobeným **závěsem** (*parochet*)

* zvýšené **pódium** pro čtení bohoslužebných textů a oficiálních prohlášení - **bima**

* před svatostánkem visí „**věčné světlo**“

* **část pro ženy** - kromě reformních obcí

LITURGIE

synagoga

* *výtvarné motivy v synagogální výzdobě*

⇒ modifikovaná forma menory, dvě desky „Zákona“ s napsaným Desaterem, hvězda Davidova, judský lev atd.

LITURGIE

synagoga

* od 19. století vznikaly zvláště v západních zemích synagógy jako velké budovy

LITURGIE

synagoga

- * musí mít **okna**
- * **zákaz** jíst a pít (kromě výjimek), spát, pomlouvat, provádět obchodní transakce a pospíchat z ní
- * **západní komunity** - často centrum veškeré židovské činnosti – u ní třídy, knihovny, místnosti na bankety, rabínova pracovna, někdy i židovské muzeum
- * muži - povinnost mít **pokrývku hlavy** - **kipa** či **jarmulka**

LITURGIE

Šema Jisra'el („Slyš, Izraeli!“; zkráceně Šema)

- * **ústřední a nejstarší prvek** v židovské liturgii
- * považována za **židovské vyznání víry**
- * **tři části** - Dt 6:4-9, Dt 11:13-24 a Nu 15:37-41
- * obsahuje **příkazy**, jejichž plnění je **charakteristickým rysem tradičního judaismu**
 - ⇒ „Slyš, Izraeli, Hospodin je náš Bůh, Hospodin jediný“ (Dt 6:4) - vyjadřuje **podstatu judaismu**
 - ⇒ pronášena **dvakrát denně** - ráno (při **šacharitu**) a večer (při **ma'arivu**)

LITURGIE

Šema Jisra'el („Slyš, Izraeli!“; zkráceně Šema)

„Uvážeš si je jako znamení na ruku a budeš je mít jako pásek na čele mezi očima.“ (Dt 6:8)

⇒ **tflin** - černé kožené krabičky obsahující předepsané biblické pasáže, které si dospělí muži uvazují při ranní bohoslužbě

LITURGIE

Šema Jisra'el („Slyš, Izraeli!“; zkráceně Šema)

„Napíšeš je také na veřeje svého domu a na své brány.“ (Dt 6:9)

⇒ **mezuza** - rulička pergamenu obsahující texty Dt 6,4-9 a Dt 11,13-21 - uložená v malé schránce

- připevňována na zárubně dveří židovské domácnosti

LITURGIE

Šema Jisra'el („Slyš, Izraeli!“; zkráceně Šema)

„Mluv k Izraelcům a řekni jim, aby si po všechna pokolení dělali na okraji svých šatů trásně a nad trásně at' se dávají na okraj svého roucha purpurově fialovou stuhu.“ (Nu 15:38)

⇒ **talit** - modlitební plášť/šál bílé barvy s **modrými nebo černými** rovnoběžnými pruhy a **střapci**

- při modlitbách jej nosí muži starší věku **bar micva**
- tzv. **talit katan** - malý **talit**

LITURGIE

Šema Jisra'el („Slyš, Izraeli!“; zkráceně Šema)

⇒ *talit*

KALENDÁŘ

* hebr. *luach ha-šana* - kombinace *lunárního* a *solárního* systému

⇒ *měsíce* (שָׁנָה) podle *měsíčního cyklu*, *roky* (שָׁנָה) podle *slunečního cyklu*

⇒ pro vyrovnání *dodatečný měsíc* (*adar šeni* či *adar bet*) - 7x v průběhu 19 let

⇒ převzat z **Mezopotámie**

* *drobné úpravy* kvůli předpisům pro některé svátky

* *Nový rok* slaven v 7. měsíci *tišri*, ale první měsíc náb. kalendáře *nisan*

* *měsíc začíná o novoluní* (roš chodeš) - *dříve* vyhlašováno *na základě pozorování Měsíce* a *svědectví* - *systémem poslů*

* po nástupu **Konstantina I.** - patriarcha **Hillel II.** - stanoveny zásady pro kalendář *na delší dobu* na základě *výpočtů*

KALENDÁŘ

měsíce židovského kalendáře

hebrejské názvy

1. <i>nisan</i>	- נִסָּן	30 dnů
2. <i>ijar</i>	- אֵיָר	29 dnů
3. <i>sivan</i>	- סִינָן	30 dnů
4. <i>tamuz</i>	- תַּמּוּז	29 dnů
5. <i>av</i>	- אָב	30 dnů
6. <i>elul</i>	- אֶלּוּל	29 dnů
7. <i>tišri</i>	- תִּשְׂרִי	30 dnů
8. <i>chešvan</i> (<i>marchešvan</i>)	- מַרְחֶשְׁוֹן	29/30 dnů
9. <i>kislev</i>	- כִּסְלֹו	29/30 dnů
10. <i>tevet</i>	- טֵבֵת	29 dnů
11. <i>ševat</i>	- שֶׁבַט	30 dnů
12. <i>adar</i>	- אֲדָר א'	29/30 dnů
(13. <i>adar šeni</i>)	- אֲדָר ב'	29 dnů

mezopotamské názvy

<i>nisannu</i>
<i>ajaru</i>
<i>simānu</i>
<i>du'uzu</i> (<i>tam(m)uzu</i>)
<i>abu</i>
<i>ulūlu</i> (<i>elūlu</i>)
<i>tašrītu</i>
<i>araḥsamna</i> (<i>markašan</i>)
<i>kis(si)limu</i>
<i>ṭebētu</i>
<i>šabātu</i>
<i>addaru</i>
(<i>addaru šanû</i>)

SVÁTKY

šabat

- * ***sedmý den*** v týdnu (**Desatero**)
- * ***ústřední*** a nejvýraznější obyčej a svátek judaismu
- * začíná ***pátečním soumrakem*** a končí ***v sobotu po soumraku***
- * ***zákaz 39 kategorií prací*** a práce z nich odvozené
 - ⇒ ***hlavní***: rozdělávání ohně, vaření či pečení a přenášení věcí z jedné oblasti do druhé
- * těžištěm slavení šabatu ***rodina***
- * ***zahájení*** - paní domu rozsvítí alespoň dvě svíčky, pak slavnostní večeře (*chala*)
- * ***synagogální liturgie*** - čtení z Tóry a proroků
- * ***závěrečný obřad*** - ***havdala*** - požehnání nad havdalovou svící, vonným kořením a vínem

SVÁTKY

svátky ročního cyklu

a) velké (vysoké) svátky

1. **Roš ha-šana** – Nový rok – 1. a 2. *tišri*
2. **Jom kipur** – Den smíření – 10. *tišri*

b) poutní svátky

1. **Pesach** – 15. – 22. *nisan* (15. – 21. *nisan* v Izraeli)
2. **Šavu'ot** – Svátek týdnů – 6. a 7. *sivan* (6. *sivan* v Izraeli)
3. **Sukot** – Svátek stanů – 15. – 21. *tišri*, obsahuje svátky **Šmini aceret** a **Simchat Tóra** – 22. *tišri* (v Izraeli spojen se Šmini aceret)

c) vzpomínkové dny

1. **10. tevet**
2. **17. tamuz**
3. **9. av**

d) polosvátky

1. **Tu bi-švat** – Nový rok stromů – 15. *ševat*
2. **Purim** – 14. *adar*
3. **Lag ba-omer** – 33. den počítání *omeru* – 28. *ijar*
4. **Chanuka** – Svátek světél – od 25. *kislevu* 8 dní

SVÁTKY

Roš ha-šana (רֹאשׁ הַשָּׁנָה) – Nový rok

* 1. a 2. den měsíce **tišri**

* „**Upamatování troubením**“ nebo „**Den troubení**“

⇒ troubí se na **šofar** - z rohu berana

- druhý den se čte pasáž o obětování Izáka

* „**Den soudu**“ - v období mezi Novým rokem a Dnem smíření se prý **rozhoduje o osudu** každého člověka, ale již nyní jsou zcela spravedliví zapsáni do **Knihy života** a zcela špatní do **Knihy smrti**, o osudu ostatních **bude rozhodnuto** po deseti dnech pokání na Jom kipur - část tohoto svátku věnována **modlitbám**

* chléb používaný při požehnání se místo do soli namáčí do medu a kousků jablek, místo obvyklého pleteného chleba jsou kulaté bochníky, rybí hlavy a mrkev

* „**odhazování hříchů**“ (*tašlich*) - prvního dne po odpolední bohoslužbě

SVÁTKY

Jom Kipur (יום כּפּוּר) – Den smíření

- * po Novém roce **deset dní pokání**
 - ⇒ vyhrazeny především osobnímu **vyznání hříchů** a pokání
- * drží se **půst** od západu slunce do setmění následujícího dne - zakázáno jídlo, pití, manželské styky, používání kosmetických prostředků a toaletních potřeb, nošení kožené obuvi i mytí všech částí těla kromě prstů a očí
- * „**šabat šabatů**“ - zákaz jakékoli **práce**
- * před Jom kipur je zvykem **žádat o odpuštění**
- * pozdrav „**příští rok v obnoveném Jeruzalémě**“

SVÁTKY

poutní svátky

- * příkaz dodržovat je již **v Tóře**
- * **šaloš regalim** - dříve pouť do Jeruzaléma

Pesach (חַדְשׁ פֶּסַח)

- * od soumraku 15. *nisanu* 7 dní (Izrael), 8 dní (diaspora)
- * „**Svátek nekvašených chlebů**“ - zákaz kvašeného
- * **svátek** v Izraeli pouze první a poslední den, v diaspoře první dva a poslední dva dny
 - ⇒ dny mezi nimi **polosvátky** - většina omezení neplatí
- * den před drží dospělí **prvorození půst**
- * o prvním večeru **nejdůležitější obřad** - **seder**
 - ⇒ předčítání **Hagady**
 - ⇒ pojídání **macesu** (nekvašeného chleba) a **maroru** (hořkých bylin) a vypití čtyř pohárů vína, pečená kost z beránka
- * bohatá liturgie - předčítání **Písně písní**, počítání **omeru** od druhé noci svátku

SVÁTKY

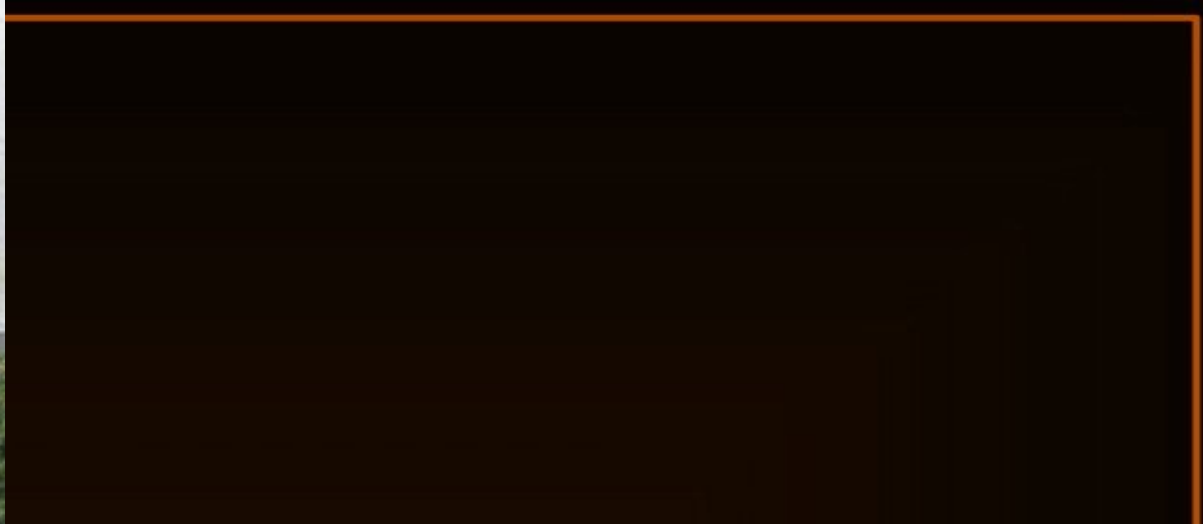
Šavu'ot (שבועות) – Svátek týdnů

- * po uplynutí **omeru** - 7 celých týdnů od druhého dne Pesachu
- * 6. (v diaspoře 6. a 7.) *sivanu*
- * připomíná **první sklizeň** a **přijetí Tóry**
- * „Slavnost žně prvotin“, „Den prvotin“, „Čas darování naší Tóry“
- * u **Aškenázů** se předčítá kniha **Rút**
- * velmi oblíbené **mléčné jídlo**

SVÁTKY

Sukot (סוכות) – Svátek stanů

- * 15. - 21. *tišri* (v diaspoře do 22. *tišri*)
- * oslava ***konce sezóny sklizně***, ale především připomínka pobytu Izraelitů ***v poušti*** ve stanech při útěku z Egypta
- * nejdůležitějším úkonem ***stavba stanu (suky)*** a pobyt v ní
- * ***liturgie*** - předpis uchopit každý den s výjimkou šabatu při ranní bohoslužbě ***čtyři druhy*** – palmovou ratolest, citrusový plod, snítku myrty a vrbovou větev (*lulav, etrog, hadasu a aravu*)
 - ⇒ o ***šabatu*** se čte svitek **Kazatel**
- * 8. den - 22. *tišri* - svátek ***Šmini aceret*** - v Izraeli
- * ***Simchat Tóra*** - 22. *tišri*, v diaspoře 23. *tišri*
 - ⇒ spojena s ***uzavřením ročního cyklu čtení*** z Tóry a počátkem cyklu nového

SVÁTKY

vzpomínkové postní dny

10. tevet (*Asara be-tevet*)

- * připomíná poč. **obléhání Jeruzaléma** r. **586 př. n. l.**
- * „**Den všeobecného kadiše**“ za oběti holocaustu

17. tamuz (*Šiv'a asar be-tamuz*)

- * **prolomení hradeb Jeruzaléma** r. 586 př. n. l. (ve skutečnosti už 9.)
- * zaveden na 17. *tamuz* - **Římané** r. 70 opět prolomili hradby

9. av (*Tiša be-av* - תשעה באב)

- * nejsmutnější den kalendáře - zničení **obou chrámů** (586 př. n. l. a 70 n. l.), dobytí Bar Kochbovy **pevnosti** Bétteru roku 135, **vyhoštění z Anglie** (1290) a **Španělska** (1492), začátek 1. světové války
- * platí stejné zákazy jako při smutku za zemřelé v rodině
- * čte se **Jeremiášův pláč**

SVÁTKY

polosvátky

Tu bi-švat (ט"ו בשבט) – *Nový rok stromů*

- * 15. dne měsíce ševat na ***oslavu jara*** v Izraeli
- * **Aškenázové** - slavnostní jídlo z 15 druhů ovoce, pokud možno vypěstovaného v Izraeli
- * **Sefardé** - čtení mystické liturgie založené na symbolismu ***Stromu života***

Purim (פורים)

- * podle ***knihy Ester*** zavedl tuto slavnost **Mordechaj** na památku záchrany Židů v perské říši
- * **13. adar** - postní den
- * slaven **14. adaru**, ve městech s hradbami o den později (***Šušan Purim*** (שושן פורים))
- * čtena kniha ***Ester***

SVÁTKY

polosvátky

Lag ba-omer (ל"ג בעומר)

- * slaven 28. *ijaru* - 33. den počítání **omeru**
 - * spojován s povstáním **Bar Kochby** - ustal mor mezi učedníky rabiho **Akivy**, zemřel **Šimon bar Jochaj** (Zohar)
- ⇒ „svátek učenců“, „Den studentstva“

Chanuka (חֲנֻכָּה) – Svátek světél

- * 8 dní od 25. *kislevu*
- * připomíná **úspěšné makabejské povstání**
- * podle tradice zbyl v Chrámu jen **jeden džbáněk** čistého oleje, který by normálně vydržel jen jeden den, ale věčné světlo z něho hořelo celých **osm dní**
- * speciální svícen **chanukija** - 8 světél (9. je „šamaš“ - pomocník)

KONEC